

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 99

HASTINGS

Noema 1, 1929

TE AUTE KARETI

No te tau 1847 ka whakahaua a Atirikona Hamiora Wiremu (he minita noa i taua wa) e Pihopa Herewini kia haere ki Otaki mahi ai. I roto i te wa poto, e waru nga kura i whakaturia e ia ki nga takiwa o Otaki. Kotahi te kura mokorahi ake ki Otaki tonu.

E rima tau i muri mai, i te tau 1852 ka tae a Kawana Hori Kerei ki nga takiwa o Otaki haere ai. Ko tona kainga noho ko to Mita Hamiora Wiremu. I enei wa ka timata te tono a Hori Kerei i a Hamiora Wiremu kia haere ki roto o Heretaunga mahi ai. Ko te whakahoki a te Wiremu kei te ahuareka tonu taana mahi i Otaki ki a ia, a ko tona tumanako kia kua ia e whakararururitia i te mea kua timataria te mahi ki Otaki. He wa i muri mai ka whakapa ano a Hori Kerei kia Hamiora Wiremu mo te haere ki Heretaunga. "Ko toku awangawanga" e ai ko ta Hori Kerei "he takiwa a Heretaunga tena e whakanohia nuitia e te pakeha, a ki te kore he tangata pena i a koe hei takawaenga tena e raruraru" "Pena ki te haere koe, ka hoatu e au e 4000 eka whenua hei awhina i a koe mo au mahi kura. Tena ano hoki au e whakamatau ki nga Maori kia homai ano hoki tetahi atu 4000 eka" I ki atu ano a Hori Kerei kia Hamiora Wiremu ka awhi atia ano ia ki te moni hei hoko hipi, hei whakatu whare. me era atu mea e pai ai taana mahi kura.

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te
Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,
Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

1906

TE TOA TAKITINI Noema 1, 1929

No te timatanga o te tau 1853 ka whakarite a Pihopa Herewini raua ko Hori Kerei kia tutaki kia Mita Hamiora ki te Waipukurau, i te marama o Maehe. Ko te Wiremu i ahu mai ma te awa o Manawatu; ko te Pihopa raua ko te Kawana ma Wairarapa mai. Ko te Wiremu i tae tuatahi ki te Waipukurau. He rua wiki i muri mai ka tae mai tera tokorua. I aata matakitaki a te Wiramu ki te takoto o te whenua. I matatau taana titiro ki nga mania o te Aute. Ka mea a Hori Kerei "Ana te whenua e taketo na i mua i to tirohanga, tapiki te ringa ki te waahi e pai ana ki a koe" Ka mea a te Wiremu kei te whakaaro tonu ia ki taana mahi i Otaki. "Engari" e ai ko te Wiremu" ki te whakaac te Pihopa me te Ropu o te Haahi Mihingare kia noho ahau ki Heretaunga nei, ka noho ahau" "Kia marama mai ano koe e ai ko Kori Kerei, "ki te kore koe e noho e kore tetahi eka kotahi e hoatu e ahau."

Ka mutu nga whakanenene o roto o Heretaunga ka aio te noho a te tangata; ka tono nga Maori kia Mita Hamiora kia aata whakatau ki raro, a, ma ratau ia e whakawhiwhi ki te whenua. E 4000 nga eka i tapaea. I whakamarama a Mita Hamiora ki nga Maori he pai ke ta ratau tuku i te whenua ki te Kawanatanga, a kia riro ma te Karauna e tuku ki nga Kaitiaki. "Katahi te mea rereke" e ai ko te Hapuku tino rangatira o Heretaunga "ka hoatu e au he whenua mou, a, ka ki mai koe kia tapaea mo tetahi ke atu." Otira no te kaha o nga Whakamarama a Mita Hamiora ka whakaac a te Hapuku, ka haina hoki ki nga Tiiti tuku.

Hui katoa te tuku a nga Maori e7779 nga eka. No ta te Karauna whakatinanatanga i taua tuku, i a Noema 14, 1885, i rungi te tohe a Mita Hamiora me pera te tikanga pai, ka pahuhu iho nga eka e 870 ano.

I te kaha o te tohe a nga Maori me Hori Kerei, me te whakaae hoki o te Pihopa, ka whakaac a Mita Hamiora ki te tango i tona mahi hou. Kaore i mahue rukeruke i a ia a Otaki. I te tau 1853 haere rua tonu ai tana mahi, ki Heretaunga, ki Otaki. No te whakapaunga o te tau 1854 ka noho tuturu ia ki te Aute

Te Aute Kareti

Mahiti Timuki E. G. Loten. Tohu (Agri.) A.C.T.

Ko te Kareti hou tenei; i hanga kinga ahua hou. athua o enei ra.
 No Pepuere 16, 1926, i whakatuhera i ai e Rore Heriko. Akepihopa
 Huria me Ta Whetihana. E toru Nga kaupapa e whakaakongia ana
 (1) Matarekureihana. (2) Ahuwhenua. (3) Nga mahi Tari. Te utu £39 15s
 i te tau

E ono tau a Hamiora Wiremu raua ko tona hoa whine, me ta raua tamahine me Hineipaketia (Miss Lydia) e noho ana i ro whare raupo. Ko te whenua i taua wa e uruatia ana, he ngahere, he rarauhe, he repo.

No te tau 1854 ki 1859 katahi ano ka whakatinana te awhina moni a Hori Kerei i a Mita Hamiora. Na te Kawanatanga i tukua e £2168. I tukua hoki e Pihopa Herewini o nga moni i a ia e £500. I tapiritia ano e te Kawanatanga he £500 atu ano hei hoko hipi.

Ka timata i konei te whakapaua o etahi o nga moni. hei whakapai i te whenua, hei hanga whare, hei tango taonga. E 250 eka i whakapaia, i taipatia, i ruia ki te karaihe. I hokona he okiha me te wakene, otira nga mea katoa e pai ai te mahi ahuhenua, a e ora ai hoki te kura.

I tenei wa ka rihiitia kia Mr. Pharazyn e 4000 eka o te Poraka mo te £4/3/4 i te tau. He parenga i te eka. Ko ta te Kawanatanga utu tera mo nga whenua kaore ano kia whakapingia. E 4 tau a Pharazyn e mau ana i te whenua ka poro-whiua, he kore whaipainga ki a ia.

No Oketopa 1854 ka tuwhera te kura a Mita Hamiora. Ko nga tamariki 12 no Otaki mai ano. Ko nga whare moenga he whare raupo. I te ripoata a Mita Hamiora ki te Tari Kura i te tau 1855, i mea ia "kotahi tekau nga tamariki kura i tenei tau. E ono nga eka i mahia e ratou hei witi. e rua eka hei taewa. E tumanako ana ahau ma te penei e iti ai te pire kai." Hiki tau ake 1856 kotana ripoata: Kua kotahi tekau ma rima nga tamariki o te kura. Kua ruia 13 eka ki te Ingarihi karaihe, e 6 eka hei witi, e 4 eka taewa. Tera e nunui atu nga mahinga e oti, engari i te kore taipa ka pau te taima e whai-whai ana i nga kau mahi. I whakaritea nga papa mo te whai-hanga i nga whare miraka, whare kutikuti hipi, me nga iari. Ko te ripoata o te tau 1857 kua makere iho nga tamariki ki te 13; 100 eka kua taipatia, e 20 eka kua karaihetia, 10 eka witi, 3 eka taewa, me etahi atu whakapainga; e tukua mai e Pihopa Herewini hei awhina i te whakatutu i nga whare; tokowha tangata he kani papa te mahi; ka oti i konei nga whare i whakakoroa i te tau i mua atu. I te ripoata o te tau 1858 ka whakaatu a Mita Hamiora i te takararo o nga whare moenga raupo a i tona hiahia kia wehea he mahita motuhake mo nga tamariki. Ka whakatungia ko Charles Baker hei mahita.

Ka makere iho te kaute o nga tamariki ki te 8. Ko nga moni e hiahiatia ana kia oti ai nga whare papa e £750. Ko nga papa kua paenga ke. I tenei tau 15 atu eka i whakapaia, 17 eka witi, e 3 eka taewa, e 4 eka i whakapaia nga timutimu.

I roto i enei tau e wha he rite tonu te whakamaharahara a Mita Hamiora, ko te mea e matea nuitia ana e rite pai ai te kura, he moni. I tenei wa ka nukuhia a Hori Kerei hei

Kawana mo Cape Colony, ka tu mai he tangata ke hei Minita whakahaere mo nga mahi; ka poroa haeretia i konei nga awhina a te Kawanatanga i te kura, ka wera etahi o nga whare a te Wiremu. Itenei wa ka tino uaua te ora o te kura. I te iti o ta te Kawanatanga, i te iti hoki o nga hua o nga taonga e puta mai ana i te whenua ka tutakihia te kura. Ko nga tamariki i tenei wa tokowha.

Kaua tatau e wareware ko te kura anake o te Aute ta Mita Hamiora mahi i nga tau nei. Ko ia te Mihingare ki nga Maori te minita hoki mo nga toru pakcha o taua wa. Ka aru nui i konei nga whakaaro o te Wiremu ki te whakapai i te whenua. kia putanui ai nga hua hei awhina i te kura.

I te tau 1859 ki 1865 ko te tangata whakahaere a Mita Hamiora i nga mahi ko James Henry Coleman. Ko tana ripoata tenei i te wa i mutu ai taana mahi:— “I te wa i tae ai ahau ka tahi ka oti atu te whare o te Wiremu: he teihana kuti hipi paku nei, e rua nga whare mo nga kai mahi, me te iari; e toru nga kua taipatia. me te waahi i parautia; ko te whenua rarauhe katoa. I au i reira he maha nga whakapainga i oti. E 5500 eka i taipatia, i whakarahia ake hoki te teihana kuti hipi; he 2/3 o te whenua i taea te whakanoho ki te kararehe.”

I te ripoata a Mita Hamiora ki te Hinota o te Pihopatanga o Poneke (he waahi a Heretaunga nei no taua Pihopatanga i aua ra) i mea ia:— “I au e tuku atu nei i taku ripoata, e nui ana toku pouri, mo te kore i rite wawe te nama kei runga i te whenua. I te iti o te utu o te wuuru i te tau kahori; me te hokinga hoki o te utu o te kararehe me te kore o nga Raame i hokona e £219/7/8 o te nama i taea te utu. Ko nga whare, ko nga whakapainga, me nga itareti o nga moni i moketetia i taea katoa enei te utu.”

I uaua tonu a te Wiremu ki te mahi, ki te whakapai i te whenua. I te tau 1871 ka tu he Kawanatanga hou. I puta tuturu tonu mai te kupu a tenei Kawanatanga kaore ratou e awhina i a te Wiremu ki taana kura. Ko te Minita Maori o taua wa he tino hoa no te Wiremu. naana i whakamaramara kia ia taua ahuatanga.

Ka timata i konei ta te Wiremu whaihanga i nga whare kura Ko nga moni naana i mokete mai na rau-o-tangata. I te tau 1872 ka whakatuwheratia. Ko James Reynolds te Mahita Tumuaiki.

Ko nga mahi i timataria ai a te Aute, te whakapainga i nga whenua i tukua ki a ia, te ata nanatanga i nga kura, e taea te ki ko nga mahi enei i whakapaua e Hamiora Wiremu tona ornga katoa. Ko te Aute o nainei, na te Aute o aua ra, ara na te u o te whakatakoto mai o nga kaupapa. Kaore rawa i ngehe mai nga whakaaro o Mita Hamiora ki tona kura tae noatia tona matenga 1907. Te nui o ana awhina i te kura

kaore e mohiotia, o ana mahi ake, nga whakaarotanga, te kaha te tohe tonu ahakoa te maha o nga raruraru, te aata whirwhiri ahakoa he mai ona hoa ake ki a ia takoto tonu atu. I a ia te manwanui. I kite ia i te tino whakatinanatanga o tana tino tumanako, ara kia whai kura te Iwi Maori. Ka mahue ake i a ia tenei hei Kohatu Whakamaharatanga ki a ia.

WHAKAMARAMA:— 1. Nga Whare i hanga i te tau 1671, me nga tapiritanga atu, na te Ahi i tuku ki raro 1918 me 1919.

2. Nga Mahita Tumuaki o te Aute:—

James Reynolds 1872

James Thornton 1878—1912

John Alexander McNickle M.A. 1912—1919

Ernest Going Loten, 1920

3. Te whakaarahanga i nga whare hou:—

1922. The Jubilee Wing. Na te Akepihopa o Niu Tireni na Dr. Huriu i whakatako te Kohatu o te Kokonga. 1923. The Memorial Wing. Na Viscount Jellicoe Kawana, i whakatakoto te Kohatu o te Kokonga. 1926. The main Building. Na Sir Charles Fergusson, Baronet, Kawana i whakatakoto te Kohatu o te Kokonga.

4. I te 1900 ka hanga he whare karakia whakamaharatanga ki a ia mo te Kura. Na te taina o Mita Hamiora na Mita Renata, pihopa tuatoro o Waiapu i whakatapu. Ko nga moni i oti ai tenei whare karakia na nga hoa o Mita Hamiora i kahi.

NGA WHENUA TUKU O TE AUTE

(1) E 4244 eka na te Karauna i tuku i a Hurae 7, 1857. "Hei ora mo tetahi kura e whakatungia i te takiwa o Ahuriri, hei whakaako i nga uri o oku Iwi e rua o Niu Tireni, pakeha, Maori."

(2) 1745 eka na te Karauna i tuku, i a Hune 10, 1857. "Hei ora mo tetahi kura e whakatungia i te Aute, takiwa o Ahuriri, hei whakaako i nga uri o nga Maori ake o Niu Tireni"

(3) 1408 eka na te Karauna i tuku, i a Hune 10, 1857. "Hei ora mo tetahi kura e whakatungia ki te Aute, wahi o Ahuriri, hei whakaako i nga uri a nga Maori ake."

(4) 382 eka na te Karauna i tuku, i a Noema 28, 1866. "Hei ora mo tetahi kura e whakatungia ki te takiwa o Ahuriri, hei whakaako i nga uri o nga Iwi e rua, pakeha, Maori."

(5) 870 eka i whakahokia ki te Karauna. Ko te Tiiti no Noema 14, 1866. Te Tiiti e penei ana:— "I te mea kua aata marama, i te wa i tukua ai e te Karauna tenei whenua hei whenua kura, kaore i whakakorea rawatia te Taitara Maori i runga, no reira me tapae inotuhake tenei whenua ki te Karauna. Ki te taea me tuku mai tetahi whenua ke hei whakawhiti mo tenei Hui katoa nga eka kei te Kura o te Aute 6909.

NGA RETA TUKU MAI

Ki nga Etita: E hoa ma, kia ora ano. Ko taku take i tuhi atu ai ahau, ina na. I ahau i Nepia i te toro i taku tamahine i te kura i Hukarere, i waenga o nga ra o Oketopa, ka tutaki ahau ki te Pihopa o Aotearoa. No te taite ka tae iho ia i Waikato. No te hatarei ka tauti ano ia ki nga takiwa o Tauranga. Na, e nga Etita koinei taku take. He poto rawa tona wa ki te kainga. He haere, haere tonu te mahi. He kainga mahue, he wahine mahue te aronga. Kaore ranei e taea te whakarite te roa o te wa hei nohanga mona i te kainga i muri iho i ana haere? Kia ahau nei, kia kotahi marama ia ki te kainga whakata ai, i muri iho i aana haere roroa. E te Hahi Maori ka arohatia to tatou Pihopa. Ka huri tena take aku.

He take ano tenei: Kanui toku titiro ki a tatou ngahau Maori. I te mea kua riro mai i a tatou i te Maori nga mana whakahaere i etahi o a tatou ngahau, ara Tenehi, Hoki, Whutu-paoro, me era atu; he aha ra i kore ai e riro mai i a tatou te mana whakahaere o tenei o a tatou ngahau o te Hoehoe Waka? E mahi ana a Waikato me Whanganui i tenei ngahau, engari ko te painga e riro ke ana i te pakeha. Kia ahau nei me waiho tonu tenei tauwhainga i waenganui i nga Maori, mo nga painga kia whiwhi ai ko ratou ano. Kia ora nga Iwi.

Na to koutou hoa

Henare Keremeneta. Pipiriki 27/10/29.

Ki nga Etita Toatakitini: he mihi atu ki te ropu o nga minita karaitiana, me te Pihopa hoki me Peneti. Tenei ra kua kite iho i to taonga i te Toatakitini, me te matakitaki iho o te ngakau. Me te mea nei e penei ana ona tikanga kaore e paingia nga take rawaho. Kua kite iho hoki ahau i nga koteihana a Peni Hakiwai, me te mea nei e rapu ana i te Atua o te Ringatu. He aha ra taku panui i kore ai e tuhia e nga Etita o te pukapuka nei? E whaaki nei au ka ora te kopa whara i te rakau, te mauui ki te 15 me te 20 tau. Ka tino ora atu.

E toru tonu nga kupu inoi e tau iho ai te mana o te Atua ki te whakaora. Kaore tona whakaoranga e whakananua ki te rewena wairakau, rongoa ranei. No reira kei taku hoa Peni Hakiwai, me kimi hoki koe i te tikanga o enei inoi: Whakahonoretia te Kingi, kia wehi koutou ki te Atua, ko te Mihaia te Ariki o te whakaoranga. No reira kaore tatou e tika ki te kimikimi i nga atua o etahi tangata. Maku e ki ake i runga i te tikanga o to tatou Haahi, i pa nei ki te tikanga Karaipiture, maku e ki e tika ana. No loo katoa enei tikanga, a na te Karaiti katoa ano hoki. A ko te tangata e

ora ana hei whakahonoretanga, kia tika ai hoki to taua Haahi Mitingare. No reira e aku hoa, mehemea koutou e rapu ana i nga atua i runga i nga haahi nei, whakatungia he hui, karangatia mai hoki au.

Wahiao G. Hemukini, Ngongotaha 6/11/29

N.B. E hoa Hemukini, e panui ana te Toa i nga korero whaikiko a te tangata, ahakoa kowai. Ko tau reta e uwi nei koe, he aha i kore ai e panuitia, kaore ano kia tae mai. Tena ranei kei te haere. Ko tau reta e mau nei, he mea kite atu i te Tari o te Pihopatanga. Tirohia te Toa, ka kite koe i te ahua mo te tuku mai i au reta. Ko Peni Hakiwai he pui-aki mo nga korero mo te Atua nui tonu, me Tona katoatanga No tewhea paipera au koteihana? Ko te ahuatanga tena koe e whakahinatore i a koe. Kaore ena tu mahi e panuitia e te Toa. E ki, kei te poatinitini tonu o tatou mahunga i ta Ratana mahi, a ka kokiri ake hoki tau? E hoa porowhiua atu. Kaore koe e mohio ki nga raweke o tena tu mahi.

Nga Etita

Ki te Toa: Tena koe te kai hapai, whakamarama, i nga mahi, i nga tikanga o te ao hou o enei ra. Tatou, Tatou! He tumanako no te ngakau ki nga whakamarama a nga hoa aroha o te Motu nei, e haria mai nei e te Toa, ka kite iho nga kanohi me te hinengaro. E tautoko ana i nga whakariterite a nga kai tuku korero.

Ko taku nei mahara, ko te mea tuatahi ko Ta Maui Pom-re Naana i huaki te tatou o te Whare, te putanga ake ko Ta Apirana Ngata. Kua kingi koe e te Motu nei ki roto o te whare o Iiia, te putanga ki waho ko Pihopa Peneti o Aotearoa. No reira kua tae to tatou maoritanga ki runga i te torona o te Atua. Na nga hua o nga mahi o enei ra tenei ahuatanga. Ina hoki te kupu a te Kai Kauwhau "Maka to taro ki te mata o nga wai, a he wa tona ka kitea ano e koe" He aha ra te tikanga o tenei kupu?

Ki ora koe Panapa, mo au whakamarama mo te hui ka tu mai nei ki te Waimate. Ka taea noa atu pea te ki ko Pihopa Peneti te kaiwhakaoti i te rau tau ka huri nei. Ma te waahi ngaro ia e manaaki, e tiaki.

Te Puea, tena koe. He mihi kau atu mo tena whare kua ara mai na ano i a koe ki Tuakau. Ina hoki te kupu a to tupuna a Tawhiao "E kore e huri ki muri i taku mokopuna ka puta taku whakaoranga." Ira kua tu ano i a koe he whare tuarua, hei marunga mo te tangata, me te tikanga. Kia tau kia korua ko tou tungane nga manaakititanga a te Rungarawa me te wairua ora oho matua. Tena koe.

Kia kaha e nga rangatira o Ngapuhi, kia toa. Kia uaua ki te whawhai mo to Roto mo Omapere. Kua tohu te wa,

kua hurahia te mea ngaro nei—te Tiriti o Waitani, hei tohu mo nga mahi i nga ra e heke mai nei. E te hoa aroha e Tau Henare kia ora koutou ko to iwi.

Kia ora te Tumuaki o te hui i tu ki Pakowhai, ara te Pihopa o Aotearoa. He nui rawa te hari, me te koa i tae mai ki au mo te rongonga atu i a koutou e puku mahi ana ki te whakakotahi i te hahi me te whakapono mo te iwi Maori Kia ora koutou, kia Kaha.

Rangihuna,

Manaia 11/11/29

Ki nga Etita: E hoa ma, kia ora ano korua, nga kai-ta korero ki roto ki ta tatou pepa. Heoi te mihi. Tukua atu aku kupu whakatikatika ki roto i ta tatou Pepa, mo etahi korero i kiia na te Pihopa o te Hahi Hingatu (Eru Tumutara)

I kiia na Eru Tumutara te ki kei te he te pupuri a te Hahi I taia ki te Pepa o Akuhata, nama 96, wharangi 1044.

Ringatu i te Ra Hapati. Kua oti taua Hapati te kanga. Ko te Ariki hoki o taua Hapati ko Ihu Karaiti.

Kua tae taku patai kia Eru Mehemea he tika tenei korero. Kua whakautua mai e ia, kaore ia i ki kua kanga te Hapati. Engri i penei ke, kua oti te kanga te Ture kia Aperahama, ara te ture o te kotinga, kia whiti mai ai te manaakitanga i a Aperahama ki nga Tauwiwi. Karatai. 3. 13. Mo te ki kei te he te pupuri a te Hahi Ringatu i te Hapati: I penei ke, kei te waiho e etahi o nga Ringatu taua ra hei ra pirio, hei ra whutupaoro, hei ra kai pia mo ratou.

MO TE HAPATI: I hanga nga mea katoa e Ihu Karaiti; a kahore tetahi mea i kore te hangaa e Ia o nga mea i hangaa. Hoani. 1. 3. Korohe 1. 16. No te mea i hanga e Ihu nga mea katoa i te rangi me te whenua. Korohe 1. 16., e tino marama ana naana ake nga mahi o nga ra e ono o te wiki i te hanganga. I Kori 8. 6. E ki ana a te Karaiti "Ko ahau kei roto itoku Matua, me Ia hoki kei roto i ahau."

I tuhituhi tuaruatia te Ture Hapati ki nga Papa Kohatu e te ringa o te Aute. Ekoruhe 20. 8—11; 31. 18. Tiu. 19. 1—5. E ki ana hoki a te Karaiti: Kaore ahau i haere mai ki te whakahe i nga mahi a toku Mtua, engari i haere mai ahau ki te whakatutuki. I a Ihu e noho ana i te whenua i puritia e Ia te Hapati o te ra tuawhitu, naana nei i hanga i te timatanga Ruka. 4.16. Kaati ake nga whakamarama. Kia ora nga Reo, nga Mana, nga Huihuinga tangata e noho mai na i nga marae o tatou tupuna. He whakatikatika tenei n nga korero i kotiti ke i te hangaiaatanga.

Wiremu Matamua Whakamoe.

Tuai, Wairoa H.B.

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

TE PIHOPA MO WAIAPU

A te 9 o Pepuere 1930, ka whakawahia a Atarikona Hapata Wiremu hei Pihopa mo Waiapu, ki te whare-karakia nui o te Pihopatanga, ki Hoani, Nepia.

TA TE KAWANA POROPROAKI I NEPIA

“Ko aku kupu poroporoaki iho kia koutou” e ai ko te Kawana, “ina na: Kia mahara ki nga marietanga o to tatou oranga e takoto na i mua i a koutou. Kei te ahua o ta koutou rahurahu, te whiwinga o koutou ki te painga te pewheatanga ranei. Kotahi te huarahi e whiwhi ai koutou ki nga manaakitanga — kia uaua ki tau ake mahi, mahia i runga i te tika, i te pono, a kia tutuki pai. Kaore e taea e koe i tou ake kaha. Me awhina koe, me whai kaha hoki, a ko te huarahi e whiwhi kaha ai koe, ko te u ki tou whakapono. Ko te matapuna o te awhina pumau ko te Atua. Ko te ngako tenei o aku kupu poroporoaki kia koutou.”

TE MUTUNGA O TE AO

Kua puta te poropititanga a nga Mohometa ka Mutu te ao a te tau 1932. I matapuna mai tenei poropitanga i te parekereke o tenei whakapono i Medina. Kanui te pororaru o te ao Mohometa. Ko te ki, na te nui o te hara i riri ai a Allah (Ihowa) i tere whakamutu ai i te ao.

TE KANGA A NGA PARAO

Ka kotahi tekau i naianei te hunga kua taki hamate i te raweketanga i nga urupa o nga Parao. Ko te miharo ko te hemo ohore o te hunga nei. Ko te tupapaku o nanahi ake nei ko Hon. Richard Bethell. He hekeretari ia na Howard Carter. Ko ia te kaiwhakahaere o te ropu hahu i nga koiwi, me nga taputapu o roto o nga toma o nga Parao. I te tino pai nei ia i taua ahiahi, ka mutu te purei kaari ka hoki ki te moe. I te takota wharoro ana i tena moenga kua hemo. Na tenei, ka tino u te whakaaro o etahi ae, he tino he kanga ano e tino tau ana ki runga i te hunga e raweke ana i nga koiwi o nga Parao.

Ko te tangata tuatahi naana i timata te raweke nei na Lord Carnarvon. E ono wiki i muri mai i tona uranga ki te toma, takota ana kua hemo.

“MAURI MAHI”

Ki te hakiri ake, mutu rawa ake te Paremete, ka paahitia te Pire a te Minita Maori. Ko taua Pire he tuku kia ia i tetahi moni e £25, 000, hei whakaahuru i nga ahu whenua a te Iwi Maori.

TE INGOA NEI AOTEAROA

E nga Etita: Kaua e hoha mai. Kaore hoki ahau e hoha. Heoi ano ki ahau he whakautu tonu i nga kupu a Tuhitaare raua ko Wi Repa. Kaore hoki raua i korero akoako i te tuatahi. Ohia tonu ake ki te pepa rawa—ki te Toa. Ka rangona nei e nga iwi katoa o Aotearoa, no reira ka whai take atu.

E Tuhi! kaua e hoha ki to take. Kei te tanu hoki koe i nga kanohi o nga iwi ki te tikanga o te Ingoa nei Aotearoa. *h*No reira ka whai whakautu atu. No muri i a Kupe ko o waka me Matatua. *h*hE kiia mai na e koe, ko taku patai: Kowai te tupuna naana i tapa te ingoa nei i mua tata atu o nga waka, ara ko te tohinga i ara ai he ingoa mo enei motu? Taua patai naku. Kiia ana e koe, kaore kau. *h*hI muringa iho ka ki koe na Iraweka, ara i korero a Iraweka ki aana tamariki “Ki te whiti koutou ki Aotearoa.” Na, kua tohi ano hoki koe.

E Tuhi, kaati te korero whakapiripiri. Kua rite enei korero ki te paki maero. Kua whakahokia e koe te Ingoa nei, me Maui ki muri noa atu o Wahieroa o Whaitiri, i a Hapaiariki, i a Tupuaterangi. E Tuhi, e he rawa ana tenei. *h*Enei tangata kei muri noa atu o te Waipuke. Ko Maui me te Ingoa nei kei mua ke nei. Ko o korero, ehara i te korero. Taihoa iana, Mehemea na Maui i tapa te Ingoa nei he aha i kore ai e tohia e nga kaumatua ki te taha i hanga ai e ia tenei tikanga ara te hutinga i tenei whenua. I mahi ra hoki ia ki era moutere. He aha i haria mai ai ki tenei tohi ai taua ingoa. Kaati tena.

Mo te tapanga a Toto i te ingoa o te waka o Turi: Kaua koe whakahe ki tera, engari ma nga iwi o taua waka e whakahe. Ki te kore koe e rongorongo ka mohio koe he tika taku korero. Heoi tena.

Mo te kupu a Tuhitaare: he aha ahau i peke ke ai ki runga i tetahi waka ke pahao mohiotanga ai moku. E hoa e Tuhi, katahi pea te tangata i kotahi te waka ko koe anake. Me ki e ahau he kore noou e mohio ki o hekenga i kotahi ai tou waka. E Tuhi, ko au i eke ki nga waka katoa—Tainui, Te Arawa, Matatua, Tokomaru, Kurahaupo, Taakitimu. Aotearoa. He tango hoki noou i te ingoa a Aotea i tu atu ai ahau i konei. Tuarua kei konei aku tupuna e tanu ana, me aku matua. I whakatipuria ahau e ratou ki konei, i whangaia ahau e ratou ki te korero ki konei. Ko taku ingoa iwi ko Ngati Maruhara-nui He tuturu ahau no Aotea. Na Turangimua au, na Taaneroa au, na Kewa au. E mohio katoa ana ahau ki aku hekenga katoa i nga waka no reira kaua koe e amuamu mai ki a taua. Me whai taua kia takoto tika te take. Heoi tena.

E Tuhi, e kata iho ana ahau mo to ki mo Akiaki he mohio—he rangatira no Ngatiruanui. Kei te mohio au ki nga mea mohio o Ngatiruanui. Mo te kupu a Akiakia e ki na, kaore o Aotea korero: e hoa, pohehe te korero a tena tangata. Ko Matangirei te whare o Turi, i tu ki Patea. Kowai te tangata kia whakatu whare, a kaua he kai mo roto? Kuare tenei korero Kuare ano hoki te ki i haere mai a Ruauri ka tomo ki te whare o Turi korero ai i ana korero—i muri iho ka tonoa e ia he tangata ki te tiki wai moa—i hoatu e ia taana taha a Tapotuoterangi te ingoa—no te hokinga mai ka tomo atu i te tatau—te tirohanga ake o Ue, ka ui ake mowai to wai, ka ki iho tera mo Ruauri—whawhatia ake e Ue ka wahia te taha, ka pakaru.

Tenei te take i riri ai a Ue. Ko te tangata i tonoa ra no te ropu o Ue. Na reira ka mohio a Ue he whakahawea na Ruauri mona, koia i wahia ai te taha. Ko te putanga tenei o Ruauri ki waho i te po ahu pena atu ana. Ko taana kohuru tenei i a Ue me tona iwi. Kaati i konei. Waiho te roanga ake o tenei korero.

I te ahunga atu o Ruauri, ka rakuhia e ia nga whariki o te whare o Turi, he tango naana i ana korero. Heoi riro atu ana ana korero i a ia, mahue iho ana ko o Aotea ano i konei.

E Tuhi, i tohia mai ano te ingoa o te waka nei i rawaahi. Kua rahi noa atu tona ingoa ki nga tupuna whiti mai nei ki konei. Te taenga mai nei whakatotohutia atu ki Kawhia. Waiho tonu atu te ingoa o taua waahi ko Aotearoa.

Kua korero nga tangata o Waikato ki au, a Tonganui, a Terangarua Ngairo, o reira ka pewhea ai e koe te hanga he tino tauwira mo au korero mo te Ingoa nei? Ko aku tauwira nunui enei. He whakatauki mo Taane te putake o tenei Ingoa—he ngakau aotea, e iri nei ki te tangata ngakau pai. Kaati tena. E iri mai ra te Ingoa nei, he whenua kei Kawhia, te waahi tonu i rumakina atu ai te waka. He nui atu nga whakamarama kei au, engari kaati i konei. Kia ora a Tuhitaare Heemi me nga Etita.

Kapua Rangataua Keepa

Purangi 27/10/29

Ka ora te mare i te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

TE INGOA NEI AOTEAROA

He mea whakamiharo te ngahau mai o nga matauranga o te Motu, e hau nei i nga Pepa, a ratou wananga mo te Ingoa nei mo Aotearoa, waka o Turi, tupuna o nga iwi o te Taihau-auru ki Taranaki. Kua roa te wa o enei korero e matakingia ana e te tokomaha. Ko te iwi nona te waka o tenei ingoa o Aotearoa kei te mau ki nga korero tuku iho a ona tupuna, e kore e rereke.

Ko te whare o aku tupuna, ara a Aotearoa e tu nei i Weri-Weri, no te tau 1859 te whakaarahanga tuatahi.

1884 „ „ tuarua.

1898 „ „ tuatoru

1926 „ „ tuawha. No reira

kaore he korero raupatu a nga matauranga o te Motu mo tenei Ingoa i te wa e ora ana te tangata.

No nga tau tata kua taha ake nei, ka tae tinana ahau ki Rangiatea Motu "Raetea" takiwa ki Tahiti. Kotahi tonu te korero a nga kaumatua i tupono atu ai ahau, ara mo Turi, me tona waka me Aotearoa. I arahina ahau kia kite i te Papa-kainga o Turi, me te nui noa atu o nga korero i korerotia ki au. He maha nga korero mo te "Taha-roa o Raetea." whanga roa o Rangiatea—Te Tai o Marama.—Tapu-Tapu-Atea—Opoa—Tevai-a-Tufi-Langi, ara te wai ma Tuhirangi, me te nui atu. Kaore i rereke nga korero i rongo ai ahau i Rangiatea i nga korero a oku tupuna o Ngatiruanui, o Ngarauro, mo Aotearoa.

Kua whariki korerotia enei ahua korero, engari ko te mea hei KIMI ma tatou ko tenei: **KEI WHEA TE TUTURUTANGA O HAWAIKI I TE AO NEI?** Kua kimihia e te pakeha e te iwi mohio kaore ano hoki kia kitea e ratou. Kua riro hoki o taua matauranga ki te kimi, kaore ano he kupu mai, he whakaatu mai renei kua kitea a Hawaiki, te taha i tupu mai ai taua te Maori.

No reira e nga Matauranga kia ora koutou me nga Etita

Oriwa T. Haddon, Patea 20/10/29

TE INGOA NEI AOTEAROA

He kupu naku ki oku hoa tohunga mo Aotearoa, Wi Repa, Ihaia Hutana, Tuhitaare Heemi, Kapua Rangataua Keepa: Mehemea e taea e koutou kia huihui koutou, ki te korero mo te Ingoa nei mo Aotearoa. Kia oti pai kia kotahi a koutou i waenganui i a koutou. Na hei muri atu maua ko tena o koutou me korero, i waenganui i a maua anake, i roto ranei i te whakaminenga. Rite tonu ki au nga taha e rua.

Hōi kua kite ahau i te Panui mo te Hui ki te Waimate 12 o Hanuere e heke iho nei. Na he waahi pai tera mo tenei putake, mehemea ka tae nga tohunga ki taua hui.

E hoa Etita, kia horo to tuku i ena korero kia puta i a Tihema.

Ngakuru Pete Haare.

Awanui North.

N.B. Ko te waahi ahua poauau o tau reta kua hiporohia

Nga Etita.

HE MIHI KI NGA MAORI O NIU TIRENI

I a Mr. Pallott o Nepia, i Awherika ki te Tonga (South Africa), he maha nga tononga a nga Mangumangu me nga Inia kia whai kupu ia kia ratou mo te ahuatanga o nga Maori o Niu Tireni nei. I hoatu e ia taana i mohio ai, engari he mea ra roto atu i nga kai whakamaori. Tino kaha te whakarongo o taua hunga ki ana kupu, me te miharo hoki.

I taana whaikorero whakamutunga, i tetahi huinga karakia, ka paahitia te motini e whai ake nei:—“E Mr. Pallot mauria atu a matou tino mihi ki nga Maori o Niu Tireni. He waimaric to ratou ki te whiwhi ki nga ahuatanga papai e korerotia mai nei e koe i roto ano i nga ringa o nga Kiri-ma. Ko ngai maua nei, he aha noaiho ra ki enei kari-ma.”

Ahakoā, he iwi nga mangumangu o te Tonga o Awherika nei e whakahaweatia ana, engari ko nga Mihingare kei te uaua rawa atu ki te taurima i a ratau. Kei te whakaako i a ratou taha tinana, taha wairua. Ki te korerotia, ko nga moni e whakapaua ana e te Kawanatanga hei ora mo nga kararehe whakitekite (zoos), ko tena ano te rahi o te moni e whakapaua ana hei kura i nga kiri mangu.

Ki te hakiri ake ko te kaupapa o nga ture e toha ana i te Awherika nei, na te Poa. Pena nea na te Ingarihi ake kua maharatia he tangata ano nga mangu nei—pea?

TE TINA MA NGA V.C.s

A te 9 o Noema nei ka takota te hakari a te Piriniha o Weira ma ngaToa o te Emepaea o Ingarangi. ara ma nga mea i marie ki te whiwhi ki te tohu honore nei ki te Victoria Cross. Ki te whakaarohia e 315 o te hunga nei e tae ki taua hakari. Ko nga kai: Empire soup, fillet of sole, Victoria Southdown Mutton, Surry chicken salad, cream of Flanders, ice decorated with poppy-coloured Victoria Crosses. Tona nui noa atu o nga tu ahua inu.

Ki te whakaatu a te British Legion e 500 te hunga i whiwhi ki tenei tohu whakahonore e ora nei i naianei. I kore ai e tae katoa na te raruraru o etahi. Ko tetahi na te kore parihau hei rere mo etahi. Ina hoki e kiia aia kei etahi waahi o te ao etahi. he hokohoko maati te mahi. Ko nga mea ano e mohiotia ana te mate e awhinatia ana.

Ko te V.C. te tohu honore o runga rawa e whakawhiwhia e te Ingarihi ki te tangata toa e whakapuputa ana i te pakanga. He maha nga tangata toa kaore i kitea nga mahi, heoi raru noa iho. Ko etahi ano i kitea ka marie ki te whiwhi i taua tohu honore.

No te tau 1856 i timataria ai e Kuini Wikitoria tenei tohu. Mai o taua wa ki naianei ka 1157 te hunga kua whiwhi i te tohu nei. Ehara rawa te rino i hanga ai te tohu nei i te mea atahua rawa, utu nui ranei. He tu ahua maitai ano e karangatia ana e te pakeha he bronze. Tena ia ko te honore ina marie tetahi ki te whiwhi kei runga noa atu.

I te Whawhai Nui ka hori nei, o roto o nga rau tangata i tae o Niu Tirenī nei, tokoiwa ano i marie ki te whiwhi i tenei tohu honore. I te whawhai a te Poa, kotahi o Niu Tirenī nei i whiwhi ko Lieut. Hardham.

He nanakia ano nga whawhai "kaihunahuna" a te Maori. kotahi rawa te pakeha i whiwhi ki te tohu nei i aua ra, ko Kapene Hipi (Heaphy) te ingoa. I a Pepuere 11. 1864. ka pipiri nga Maori ki nga pakeha i te awa i Mangapiko. Ka hinga tetahi o nga hoia pakeha, ka taotu ki pahakitata tonu o te matua a nga Maori. Ka rere nei a Kapene Hipi ki te awahina i tona hoa. Ahakoa te waipu mai a te Maori urutomo tonu atu te pakeha. Taea rawa ake te tuākiri ki te waahi aio. ka toru nga tu o Hipi. ka koroputaputa noa ona i te kainga a te mata. Mo tenei mahi a Hipi ka riro i a ia te tohu honore nei i te tau 1867. I whakanekehia ake ia ki te turanga Meiha aae noa ki te wa i mate ai ia 1881. E 63 ona tau.

TE HAERE A TE PIHOPA MAORI KI INGARANGI

Ko matou ko nga minita Maori o te Pihopatanga o Waikato kei te tino tautoko kaha i te haere a to tatou Pihopa ki Ingarangi. Ehara i te mea he ngakau whakahihi, whakamanmana ranei i penei ai matou, ehara hoki i te mea ma tenei haere e mate rawa ai te whakapono o te Iwi Maori. Mehemea, ma tenei haere e mate ai to tatou whakapono, kanui rawa te rahi- rahi o tenei whakapono. E te Iwi, tukua to tatou Pihopa

kia haere hei kanohi mo tatou. Ehara tera haere i te haere whakamatakitaki, engari he haere ki te ako i te hohonutanga o te matauranga o te iwi pakeha, o era atu iwi hoki. Ka tae reira, ka tongo atu i nga ahuatanga o era iwi. Ko reira ia whakaki mai ai i taana putea, hei toha haere ki nga iwi a tona hokinga mai. He aha koia te kino o te kitea mai e nga Iwi nunui o te ao he Pihopa ano to tatou, ehara i te mea hei take whakahi, engari hei titiro mai, tenei ano he peka iti rawa no te Rakau nei no te Rongo Pai, hei aroha mai, hei whakaahura mai, hei atawhai, hei manaaki, hei inoitanga. Ko te mokopuna rawa hoki tenei. Na reira i kotahi ai to matou nei reo to nga minita Maori o tenei Pihopatanga o Waikato kia haere to tatou Pihopa. Mehemea he haere roa e pau te tau, nuku atu ranei katahi ka ruarua te mahara. Tena ko tenei e hia ake ano marama kua hoki mai ano, kaore e tino nui to tatou hoki whakamuri.

Hori Raiti (Atirikona)
Karira Karaka (Kenana)
Hemi Pou (minita)
Kahi Harawira (minita)

N.B. I te mea i ahua kaha te whakapuputa a o tatou kai arataki o te taha wairua, o te taha tinana, i o ratou whakaaro mo te haere a te Pihopa ki Ingarangi: no reira kawhakataungia e te Taha Maori o te Pihopatanga o Waiapu kia waiho ma te Pihopa raua ko Ta Apirana e aata whiriwhiri tenei take.

Nga Etita.

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**